

**Utwór konserwatorski
w polskim
prawie autorskim**

BIBLIOTEKA PRAWA
OCHRONY ZABYTKÓW

Redaktor serii
KAMIL ZEIDLER

Piotr Ślęzak

**Utwór konserwatorski
w polskim
prawie autorskim**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2024

Stan prawny na dzień 15 lutego 2024 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Jacek Sobczak

Redaktor Wydawnictwa
Agnieszka Kotwzan

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Na okładce
Rekonstrukcja konserwatorska *Portretu Młodzieńca* Rafaela Santi,
Muzeum Czartoryskich w Puławach, fot. PAP/ Wojtek Jargito

Skład i łamanie
Łukasz Gwizdała

Wydanie publikacji dofinansowane przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-623-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów	9
Wprowadzenie	13
ROZDZIAŁ 1	
Ustalenia terminologiczne	19
Wstęp	19
1.1. Artefakt a dzieło sztuki	20
1.2. Dziedzictwo kultury	25
1.3. Zabytek	28
1.4. Sztuka współczesna	34
1.5. Wartościowanie dzieł sztuki	34
1.6. Utwór w rozumieniu prawa autorskiego	37
1.7. Zabiegi konserwatorskie	43
1.8. Konserwatorzy	45
ROZDZIAŁ 2	
Utwór konserwatorski	47
Wstęp	47
2.1. Efekt prac konserwatorskich jako utwór	48
2.1.1. Przesłanki pozwalające zaliczyć efekt prac konserwatorskich do kategorii utworów	48
2.1.2. Przejawy twórczości w utworze konserwatorskim	49

2.2. Warstwowy układ utworów w odrestaurowanym dziele sztuki	53
2.3. Opracowanie	53
2.4. Utwór inspirowany	60
2.5. Utwór samodzielny	63
2.6. Utwór z zapożyczeniami	66
2.7. Utwory połączone	71
2.8. Utwór współautorski	73
2.9. Utwór hybrydowy	77
2.10. Utwór pracowniczy	81

ROZDZIAŁ 3

Prawa autorskie do utworu konserwatorskiego	85
Wstęp	85
3.1. Prawa konserwatora jako twórcy utworu konserwatorskiego	86
3.1.1. Uwagi wprowadzające	86
3.1.2. Prawa osobiste konserwatora	88
3.1.2.1. Istota i treść osobistego prawa autorskiego	88
3.1.2.2. Prawo do autorstwa	95
3.1.2.3. Prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności.	101
3.1.2.4. Prawo do integralności	103
3.1.2.5. Prawo do rzetelnego wykorzystania	107
3.1.2.6. Prawo do nadzoru autorskiego	109
3.1.2.7. Prawo do dobrej sławy dzieła sztuki	110
3.1.3. Prawa majątkowe konserwatora	110
3.1.3.1. Istota i treść majątkowego prawa autorskiego	110
3.1.3.2. Pola eksploatacji.	114
3.1.3.3. Utrwalenie	116
3.1.3.4. Zwiłokrotnienie.	117
3.1.3.5. Wprowadzenie do obrotu	118
3.1.3.6. Wystawienie	119
3.1.3.7. Udostępnienie odnowionego dzieła sztuki w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w wybranym czasie i miejscu	120
3.2. Dozwolony użytek utworu konserwatorskiego	122
3.2.1. Istota dozwolonego użytku	122

3.2.2. Dozwolony użytek prywatny	123
3.2.3. Dozwolony użytek publiczny	125
3.2.3.1. Wystawianie utworów konserwatorskich w ramach dozwolonego użytku	125
3.2.3.2. Wirtualne muzea i galerie	127
3.2.3.3. Rozpowszechnianie odnowionych dzieł sztuki w encyklopediach i atlasach.	129
3.2.3.4. Dozwolony użytek w celach edukacyjnych i naukowych	130
3.2.3.5. Rozpowszechnianie odnowionych dzieł sztuki wystawionych na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach.	133
3.2.3.6. Prawa autorskie pracodawcy	133

ROZDZIAŁ 4

Prawa do utworu konserwatorskiego

a prawa do utworu macierzystego	137
Wstęp	137
4.1. Prawa osobiste artysty a prawa konserwatora	138
4.1.1. Uwagi wprowadzające	138
4.1.2. Prawo artysty do autorstwa	141
4.1.3. Prawo artysty do decydowania o pierwszym udostępnieniu dzieła sztuki publiczności	141
4.1.4. Prawo artysty do poszanowania integralności dzieła sztuki	142
4.1.5. Prawo artysty do rzetelnego wykorzystania dzieła sztuki	147
4.1.6. Prawo artysty do nadzoru nad sposobem korzystania z dzieła sztuki	148
4.2. Prawa majątkowe artysty a prawa konserwatora	149
4.2.1. Efekt prac konserwatorskich jako odrębne pole eksploatacji	149
4.2.2. Czas ochrony praw autorskich	151
4.2.3. Dopuszczalność tworzenia utworu konserwatorskiego i rozpowszechniania za jego pośrednictwem utworu macierzystego	153
4.2.4. Dzieła sztuki w domenie publicznej	155

ROZDZIAŁ 5

Umowy prawa autorskiego dotyczące utworu konserwatorskiego	157
Wstęp	157
5.1. Pojęcie umów prawa autorskiego	160
5.2. Ogólne założenia umownego prawa autorskiego ograniczające swobodę umów	161
5.3. Zezwolenie twórcy utworu macierzystego na jego konserwację	168
5.4. Zobowiązanie twórcy utworu macierzystego do niewykonywania osobistego prawa autorskiego	170
5.5. Umowa z konserwatorem	171
Zakończenie	181
Źródła prawa	189
Orzecznictwo	191
Literatura	193

Wykaz ważniejszych skrótów

Źródła prawa

k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. 2023 r., poz. 1610)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2023 r., poz. 1465)
pr. aut.	ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2509)
u.m.	ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 385)
u.o.z.o.z.	ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.)

Inne

Kodeks etyki	Kodeks etyki konserwatora-restauratora dzieł sztuki opracowany przez Ogólnopolską Radę Konserwatorów Dzieł Sztuki przy Zarządzie Głównym Związku Polskich Artystów Plastyków
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna i Administracyjna
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPİKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

Publikacje

Komentarz I	K. Zalańska, <i>Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz</i> , Warszawa 2020
Komentarz II	A. Michalak, A. Ginter, <i>Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz</i> , Warszawa 2016
Komentarz III	J. Barta, R. Markiewicz (red.), <i>Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz</i> , Warszawa 2011

Komentarz IV	E. Ferenc-Szydełko (red.), <i>Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz</i> , Warszawa 2011
Komentarz V	D. Flisak (red.), <i>Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz</i> , Warszawa 2015
Komentarz VI	W. Machała, R.M. Sarbiński (red.), <i>Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz</i> , Warszawa 2019
Komentarz VII	A. Niewęglowski, <i>Prawo autorskie. Komentarz</i> , Warszawa 2021
Komentarz VIII	S. Ritterman, <i>Komentarz do ustawy o prawie autorskim</i> , Kraków 1937
Komentarz IX	P. Ślęzak (red.), <i>Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz</i> , Warszawa 2017
System I	M. Safjan (red.), <i>Prawo cywilne – część ogólna</i> , Warszawa 2007, seria System Prawa Prywatnego, t. 1
System II	Z. Radwański (red.), <i>Prawo cywilne – część ogólna</i> , Warszawa 2002, seria System Prawa Prywatnego, t. 2
System XIII	J. Barta (red.), <i>Prawo autorskie</i> , Warszawa 2017, seria System Prawa Prywatnego, t. 13

Wprowadzenie

Niniejsza praca została poświęcona autorskoprawnej problematyce efektu końcowego prac konserwatorskich. Do zabrania głosu w tej sprawie skłonity mnie dwie okoliczności. Po pierwsze, niewątpliwa doniosłość praktyczna tej problematyki, którą interesują się zarówno środowisko konserwatorów dzieł sztuki, podmioty zamawiające wykonanie prac konserwatorskich, jak i ogół społeczeństwa. Środowisko konserwatorów jest stosunkowo liczne, dlatego krąg osób zainteresowanych uznaniem efektów ich działalności za utwór, a w konsekwencji ochrona tych utworów, jest szeroki. Wystarczy uzmysłowić sobie, że kierunek konserwacja i restauracja dzieł sztuki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 2014–2021 ukończyło 209 absolwentów¹. Natomiast na liście rzeczoznawców Ogólnopolskiej Rady Konserwatorów Dzieł Sztuki widnieje 117 nazwisk². Można zatem domniemywać, że liczba aktywnych konserwatorów sięga w Polsce kilku tysięcy. Podmioty zamawiające dzieła sztuki są żywotnie zainteresowane kwalifikacją autorskoprawną efektu końcowego działań konserwatora, ponieważ przekłada się ona na sferę umów zawieranych z tymi osobami. Będą to umowy cechujące się obecnością pierwiastka autorskoprawnego. Wreszcie

---

¹ *Liczba absolwentów*, https://kierunki-studiow.dlamaturzysty.info/serwis.php?s=3164&pok=67162&id=439&kier=62#losy_liczba_absolwentow [dostęp: 14.07.2023].

² *Lista rzeczoznawców*, <https://zpap-orkds.pl/lista-rzeczoznawcow/> [dostęp: 14.07.2023].

doniosłość kwalifikacji autorskoprawnej wynika ze znaczenia, jakie społeczeństwo nadaje i powinno nadawać materialnym przejawom swojej kultury. Działalność konserwatorów pozwala zachować w stanie niepogorszonym dziedzictwo kultury. W działaniach konserwatorów można wskazać aspekty zarówno czysto techniczne, jak i twórcze.

Drugim bodźcem do napisania niniejszej publikacji stała się konstatacja, iż wypowiedzi doktryny prawa autorskiego w kwestii możliwości kwalifikacji autorskoprawnej efektu działalności konserwatorów dzieł sztuki są stosunkowo nieliczne. Co więcej, dotyczą one kwestii ogólniejszych, a stwierdzenia dotyczące możliwości uznania dzieła konserwatorskiego za utwór w rozumieniu prawa autorskiego padają niejako przy okazji. Jako przykład można wskazać opracowania autorstwa profesora Wojciecha Kowalskiego³.

Prace konserwatorskie prowadzone na dziełach sztuki generują wiele problemów, które można rozwiązać na gruncie prawa autorskiego. Niewątpliwie tworzą one specyficzną sytuację. Możemy ją sprowadzić do trzech podstawowych kwestii. Po pierwsze, zauważmy, że konserwator „pracuje” na obiekcie, którego kwalifikacja autorskoprawna może być różna. Można ją oceniać jedynie *a casu ad casum*. I tak, konkretny obiekt może ucieleśniać: utwór chroniony przez prawo autorskie, utwór, do którego prawa majątkowe wygasły wskutek upływu czasu, dzieło sztuki, które powstało na tyle dawno, że nie podlegało nigdy ochronie autorskoprawnej, wreszcie dzieło sztuki, które nie jest utworem w rozumieniu prawa autorskiego. Kwalifikacja autorskoprawna konkretnego obiektu ma duże znaczenie praktyczne, ponieważ rzutuje na ochronę praw autorskich artysty oraz na stosunki prawne łączące go z osobami trzecimi. Po drugie, efekt końcowy działań konserwatora może zostać zakwalifikowany jako utwór i zostać objęty ochroną autorskoprawną. Fakt ten wpływa na stosunki prawne łączące konserwatora

---

³ Zob. W. Kowalski, *Wartość zabytku a wartość adaptacji i modernizacji w świetle prawa autorskiego oraz prawa dziedzictwa kulturowego. Wzmocnienie ochrony czy konkurencja tych wartości?* [w:] *Ochrona wartości w procesie adaptacji zabytków*, red. B. Szmygin, Warszawa 2015, s. 133–140; *idem*, *Ograniczenia prawne zmiany estetyki zabytku w trakcie jego konserwacji i restauracji* [w:] *Współczesne problemy teorii konserwacji w Polsce*, red. E. Szmit-Naud, B. Rouba, J. Arsyńska, Toruń–Warszawa 2012, s. 85–94; *idem*, *Prawna problematyka konserwacji zabytków* [w:] *Współczesne problemy teorii konserwatorskiej w Polsce*, red. B. Szmygin, Warszawa–Lublin 2008, s. 51–62.

z osobami trzecimi. Po trzecie wreszcie, w świetle powyższych uwag musimy uznać, że jeden obiekt (nośnik) materialny może ucieleśniać jednocześnie dwa utwory (dzieło macierzyste i konserwatorskie) albo tylko jeden utwór (dziełem w rozumieniu prawa autorskiego może być wyłącznie dzieło sztuki poddane pracom konserwatorskim albo utworem może być tylko dzieło konserwatorskie). Nie można również wykluczyć sytuacji, kiedy ani dzieło macierzyste, ani efekt końcowy prac konserwatorskich nie są utworami.

Próba wskazania, w jakich okolicznościach efekt końcowy prac konserwatora dzieł sztuki może być uznany za dzieło w rozumieniu prawa autorskiego, wymusza kolejność podejmowanych w kolejnych rozdziałach niniejszej pracy rozważań. Jej treść obejmuje kolejno: 1) próbę stworzenia siatki terminologicznej, na której opieram dalsze wywody, 2) kryteria, których spełnienie pozwala uznać efekt prac konserwatorskich za utwór w rozumieniu prawa autorskiego, 3) prawa autorskie do dzieła konserwatorskiego, 4) relację praw autorskich przysługujących konserwatorowi w stosunku do praw artysty, który stworzył utwór macierzysty, oraz 5) umowy mające zastosowanie dla kreacji i rozpowszechniania utworu konserwatorskiego.

W rozdziale pierwszym zaproponowałem określoną siatkę pojęciową. Jej stworzenie jest konieczne, ponieważ w pracy o charakterze monograficznym kolejne rozważania muszą być oparte na ujednoczonej nomenklaturze. Jest to zatem kwestia wstępna, konieczna do rozstrzygnięcia przed omówieniem zasadniczej problematyki stanowiącej przedmiot rozważań w niniejszej pracy. I tak, omówione zostały podstawowe pojęcia potrzebne do prowadzenia rozważań dotyczących efektu końcowego prac konserwatora jako utworu w rozumieniu prawa autorskiego. Są to terminy charakterystyczne dla nauk prawnych („utwór”, „zabytek”, „konserwator”, „zabiegi konserwatorskie”, „dziedzictwo kulturowe”) oraz określenia pozaprawne („artefakt”, „dzieło sztuki”, „sztuka współczesna”, „wartościowanie dzieł sztuki”). W rozdziale tym wyjaśniam ponadto, kim jest konserwator.

Kolejne rozdziały (drugi, trzeci, czwarty i piąty) zawierają rozważania dotyczące kwestii autorskoprawnych związanych z tzw. utworem konserwatorskim. Rozdział drugi stanowi próbę odpowiedzi na dwa kluczowe dla treści niniejszej pracy pytania. Po pierwsze, ustalenia, kiedy w efekcie końcowym prac konserwatorskich możemy wskazać elementy pozwalające zakwalifikować je jako utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Wobec rezultatów

tych prac będących utworami proponuję stosować nazwę „utwór konserwatorski”. Po drugie, ustalenia, do jakiej kategorii należą wspomniane utwory. Kolejno zostaną omówione: opracowanie, utwór inspirowany, utwór samodzielny, utwór z zapożyczeniami, utwory połączone, utwory współautorskie, utwory hybrydowe i utwory pracownicze.

Rozdział trzeci został poświęcony podmiotowym prawom autorskim, które są skutkiem powstania utworu konserwatorskiego. Stanowią one swoiste zabezpieczenie niemajątkowych i majątkowych interesów konserwatora jako twórcy. Treść praw przyznanych konserwatorowi przez ustawodawcę przesądza o możliwości podejmowania przez samego konserwatora albo z jego upoważnienia przez osobę trzecią określonych działań wobec utworu konserwatorskiego oraz o obowiązkach podmiotów korzystających z tego utworu. To konserwator jako twórca decyduje o tym, czy i w jaki sposób inna osoba może korzystać z utworu konserwatorskiego. Wskazane zostały również sytuacje, kiedy konserwator nie może skutecznie przeciwdziałać korzystaniu z jego utworu (w ramach instytucji tzw. dozwolonego użytku). Rozdział ten obejmuje także sytuacje, kiedy podmiotem uprawnionym z tytułu majątkowych praw autorskich jest pracodawca konserwatora.

Rozważania zawarte w rozdziale czwartym dotyczą trzech kwestii. Po pierwsze, odnowione dzieło sztuki (przedmiot materialny) ucieleśnia prawa do utworu macierzystego (poddawanego pracom konserwatorskim) oraz do utworu konserwatorskiego, które są w określony sposób powiązane. Po drugie, powiązanie to sprowadza się do faktu, iż obie grupy uprawnień ograniczają się wzajemnie. Po trzecie wreszcie, wykonywanie praw do utworu konserwatorskiego jest jednocześnie wykonywaniem praw do utworu macierzystego. Omówione zostały wobec tego powiązania praw osobistych twórcy utworu pierwotnego z prawami konserwatora, zestawiono również treść praw majątkowych twórcy utworu macierzystego z treścią praw konserwatora.

Ostatni rozdział – piąty został poświęcony omówieniu umów zawieranych w związku z podjęciem prac konserwatorskich dotyczących dzieła sztuki. Przedstawiono w nim ogólne założenia dotyczące umów prawa autorskiego oraz trzy konkretne typy kontraktów stosowane w praktyce konserwatorskiej: umowa zawierająca zgodę twórcy utworu macierzystego na jego konserwację, umowa zawierająca zobowiązanie twórcy utworu

macierzystego do niewykonywania względem kontrahenta prawa do integralności utworu oraz umowa z konserwatorem.

Podstawową metodą stosowaną w niniejszej pracy jest metoda dogmatyczna polegająca na analizie norm prawa autorskiego mających zastosowanie wobec dzieła konserwatorskiego. Niewątpliwie ciekawe i pożądane byłoby przedstawienie tej problematyki na szerszym tle, zwłaszcza omówienie norm obowiązujących w Polsce i porównanie ich z normami prawa unijnego, prawa międzynarodowego i systemami prawnymi wybranych krajów. Ciekawym zabiegiem mogłoby także być szersze omówienie zjawiska konserwacji dzieł sztuki w kontekście konstytucyjnym i administracyjnoprawnym. Świadomie zrezygnowałem z tych zabiegów, ponieważ ich zastosowanie spowodowałoby znaczne rozszerzenie treści niniejszego opracowania.

